

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA MATEMATIK BILIMLAR BERISH VA O‘QUVCHILAR TARBIYASINI
UZVIY RAVISHDA TASHKIL ETISH****Baxtiyarova Nafisa**

TATU Nukus filiali komp'yuter injeniring ta'lim yo'nalishi 3 kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu makolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematik bilim berish bilan birga dars jarayonida o'quvchilar muayyan dasturiy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lish bilan birga raqamlarda ifoda etilgan milliy ma'naviyatimiz bilan ham tanishib boradi shuningdek yosh avlodni har tomonlama kamolotga yetgan, chuqur bilimli, ahloq-odob me'yorlarini puxta o'zlashtirgan, pok vijdonli, otalar ishining munosib davomchilari qilib tarbiyalashga alohida e'tibor berilib, bugungi yoshlarning mantiqan to'g'ri fikr yuritib, aniq, qisqa va sodda tilda so'zlashni o'rganishlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Matematik bilim, o'quvchi, dastur, dars jarayoni, ta'lim-tarbiya, tafakkur, tasavvur, bilim, malaka, ko'nikma.

Boshlang'ich sinflarning matematika darslarida o'quvchilar muayyan dasturiy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lish bilan birga raqamlarda ifoda etilgan milliy ma'naviyatimiz bilan ham tanishib boradilar. Matematika fani son-sanoqsiz sirlari bilan ulkan bir joziba kashf etuvchi fandır. Chunonchi, turkiy xalqlar uchun ikki, yetti, o'n ikki, yigirma, qirq va boshqa sonlar alohida ma'no-mazmunga ega. Quyida bolalarni milliy ma'naviyat ruhida tarbiyalash borasida son (raqam)lar sir-asrorlaridan voqif etish, masalalar yechish xususida so'z yuritiladi.

Xalq ta'limi xodimlari yosh avlodni har tomonlama kamolotga yetgan, chuqur bilimli, ahloq-odob me'yorlarini puxta o'zlashtirgan, pok vijdonli, otalar ishining munosib davomchilari qilib tarbiyalashga alohida e'tibor bermoqdalar. Bugungi yoshlarning mantiqan to'g'ri fikr yuritib, aniq, qisqa va sodda tilda so'zlashni o'rganishlariga harakat qilmoqdalar. Xalqimizda: **“Donolar so'zi - ma'nolar xazinasi”**, - degan naql bor.

Matematika darslarida boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviyatini oshirish borasida o'qituvchi sonlar ishtirok etgan quyidagi kabi maqollardan foydalanib, o'tmish davrlardagi donishmandlarning chuqur, mazmunli fikrlari bilan tanish bo'lishlari, ularni imkoni boricha o'zlashtirishga ahamiyat berishlari kerak: “Sanamay sakkiz dema”, “Etti o'lchab bir kes”. Shu singari maqollar orqali o'quvchilarda sharqona bosiqlik, shoshmasdan xulosa chiqarish kabi ko'nikma va malakalar shakllantirilib boriladi. “Bir yigit kishiga qirq hunar ham oz”. Bunday maqollar orqali o'quvchilarni kasbga yo'naltirish, mehnatni sevishga undash mumkin.

O'quvchi-yoshlarda o'z vataniga, xalqiga bo'lgan muhabbat, sadoqat tuyg'usini shakllantirish borasida foydalanish maqbul bo'lgan maqollar bor: “Eridan ayrilgan yetti yil yig'lar, elidan ayrilgan o'lguncha yig'lar”. O'quvchilarda bilim olishga intilishni tarbiyalash borasida quyidagi maqollar qo'l keladi. “Bilagi zo'r birni yiqar, bilimi zo'r mingni”. Atrof-muhitni asrab avaylash, e'tiborli bo'lishni tarbiyalash maqsadida quyidagi maqollardan foydalanish mumkin. “Birni kessang, o'nni ek”, “Bir yil tut ekan kishi, yuz yil gavhar teradi”.

Buyuk donishmand T.N.Qori Niyoziy matematika fani haqida quyidagi fikrlarni bildirgan: **“Matematika fanlar ichra shoh, uning sirlaridan bo'lingiz ogoh”**. “Matematika - ma'naviy

ulug‘vorlikning keng dunyosidir (S.I.Afonina). Demak, matematika darslarida o‘quvchilarning ma‘naviyatini shakllantirib borish ham o‘z navbatida tarbiyaning muhim o‘rnini egallaydi.

Mustaqillik yillarida jamiyatimiz a‘zolarining dunyoqarashi, fikrlash tarzida katta o‘zgarishlar ro‘y berdi. Xalqimizni birlashtiradigan, bunyodkorlik faoliyatiga safarbar etadigan, uning ezgu maqsadlari va hayotiy manfaatlarini o‘zida mujassam etadigan milliy g‘oya va mafkurani yaratish ijtimoiy siyosiy va ma‘naviy taraqqiyotimizning muhim sharti bo‘lib qoldi.

Mamlakatimizda sadoqat hissini barchada barobar shakllantirish, fuqarolik tuyg‘usini mustahkamlash, milliy qadriyatlarimizni e‘zozlash bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir. Boshlang‘ich sinflarda olib boriladigan ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarining asosiy maqsadi o‘quvchilarda ma‘naviy bilim, ma‘naviy ehtiyoj, ma‘naviy ko‘nikma va ma‘naviy e‘tiqodni tarbiyalashdan iborat bo‘ladi. Ma‘naviy bilimdan olingan ma‘naviy tushunchalarni o‘quvchi yaxshi puxta biladi, aytib bera oladi. Bunga misol qilib, matematika darslarida kuniga yechib boriladigan masalalardan namuna keltirish mumkin.

1-sinf matematika darsligida quyidagi masala berilgan: jismoniy tarbiya zalida ikki guruhda o‘quvchilar jismoniy mashqlar bilan shug‘ullanmoqda. Birinchi guruhda 15 ta o‘quvchi, ikkinchi guruhda esa 14 ta o‘quvchi mashq qilyapti. Ikkala guruhda jami o‘quvchilar soni nechta? O‘quvchilarning jismoniy va ruhiy tomondan kamol topishi, jismoniy kamolot sog‘lomlikka olib borishi, ruhiy vazminlik, bosiqlik ham insoniy fazilatlarining biri sanalib, kishilar o‘rtasidagi sharqona muomalada muhim o‘rin tutadi. Bu masala orqali o‘quvchilar bilan jismoniy mashqlarning zarur tomonlari, sihat-salomat bo‘lish uchun kerakligiga bog‘langan suhbat uyushtirish mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi o‘quvchilarni ma‘naviy barkamol inson qilib tarbiyalashda raqamlar ham o‘z o‘rniga ega. O‘quvchilarga 1 sonini ko‘rsatib, tanishtirib bo‘lgandan so‘ng, yer yuzida nima bitta, degan savol berilib o‘quvchilardan javoblar olinadi. Ularning diqqatlari Vatanning bitta bo‘lishi, onaning yagonaligi, bolalik bir bora berilishi, charaqlab turgan quyosh ham tanholigi, inson ko‘ksidagi yurak ham bitta ekanligi, ularni saqlab ardoqlash kabi ko‘nikmalar tarbiyalanadi.

2 soni bilan tanishtirish vaqtida, ko‘paytirish jadvallarini yod olishda, turkiy xalqlarning bu sondan ko‘p foydalanishlari haqida so‘zlab o‘tiladi. 2 soni juft sonligi, ota-ona, yer-u osmon juftliklari, ularga bo‘lgan e‘tibor haqida to‘xtalib o‘tiladi. O‘zbek xalqining mehmondo‘stligi juda ko‘p millatlarga ma‘lum, ular bir piyola choydan so‘ng, yana bir piyola choy iching, juft bo‘lsin, deb taklif qiladilar. To‘ylarimizda dasturxoniga doimo juft qilib non qo‘yiladi.

Matematik bilimlar bilan bir qatorda o‘quvchilarning ma‘naviy tarbiyasi ham izchil, ketma-ketlikda uzviy ravishda tashkil etilishi lozimdir. Ta‘limda nazariya va amaliyot o‘rtasidagi ko‘prik, bu ko‘rgazmali-lik metodidir. Bu metod yordamida dars jarayonini tashkil etish o‘quvchida teran taassurotlar qoldirishi bilan birgalikda ma‘lumotlar bazasini yaratishga, ob‘ektlar o‘rtasidagi muhim bog‘lanishlarni anglashga va ularni xotirada saqlashga yordam beradi.

O‘zbekiston Respublikasi Davlat ramzlari qabul qilingan sanalarni yoddan bilish, ularni o‘rganish, hurmat hissini shakllantirishni matematika darslari bilan bog‘lash mumkin. Gerbimizning yuqori qismida Respublika jipsligi ramzi sifatida sakkiz qirrali yulduz tasvirlangan. Bu 8 qirra ichida joylashgan yarim oy va yulduz musulmonlarning qutlug‘ ramzidir. Davlat

bayrog‘imizda 12 ta yulduz tasviri ham tarixiy an‘analarimiz, qadimgi quyosh yilnomamizga bevosita aloqadorligi, o‘zbek xalqi madaniyati qadimiyligi, uning komillikka, o‘z tuprog‘ida saodatga intilishi ramzi sifatida tushunish lozimligi aytib o‘tiladi.

Xulosa qilib aytganda xalqimizning milliy, ma‘naviy boyliklariga, tarixiy merosiga, mustaqillik g‘oyalariga va milliy urf-odatlariga hurmat va Vatanga sadoqat tuyg‘ularini shakllantirish borasida mustaqillik sharofati bilan Asakadagi avtomobil ishlab chiqaradigan O‘zbekiston va Janubiy Koreya qo‘shma korxonasi haqida to‘xtalib, endilikda o‘zbek xalqi o‘z mashinasiga ega ekanligi alohida xushnudlik bilan ma‘lum qilinadi, shu orqali o‘quvchilarda g‘ururlanish hissi shakllantiriladi. Matematika darslarida bu mavzuga bog‘langan juda ko‘p masalalar berilgan, ko‘rgazmalar ham yaratilgan, raqamlardan tuzilgan mashinadan foydalanishda shu mavzuga bog‘lash mumkin.

Boshlang‘ich sinflarning har bir o‘quv fanida, xususan, matematika darslarida ko‘pincha maktab va jamoa mulkini, tabiatni asrashga qaratilgan mavzularga to‘xtalinadi. Xuddi shu o‘rinda ibratli gaplar, hadislardan namunalar va sonlardan hosil qilingan ko‘rgazmalardan foydalanib o‘quvchilarda hayvonot dunyosini, tabiatni asrab-avaylashi, uni ko‘paytirish uchun qilish zarur bo‘lgan say-harakatlar haqida suhbatlar olib boriladi.

Milliy istiqloq g‘oyasi o‘zining eng oliy maqsadi, vazifalari va xususiyatlariga ega. Uning oliy maqsadi yurtimizda ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot, huquqiy demokratik davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etish, xalqimizni jipslashtirish, kishilar qalbida mustahkam e‘tiqod, ongida esa mustaqil dunyoqarash asoslarini shakllantirish, komil insonni voyaga yetkazish, fuqarolarimizda mafkuraviy immunitetni tarbiyalashdan iborat bo‘lib qolaveradi. o‘

Foydalanilgan adabiyotlar ruyhati:

1. Mirziyoev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. T.: “O‘zbekiston” 2016
2. Mirziyoev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta‘minlash- yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. T.: “O‘zbekiston” 7 dekabr 2016 yil. O‘zRes. konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimidagi ma‘ruzasi.
3. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta‘lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.-T.: “Nihol nashryoti, 2013 yil 278 bet.
4. Mavlyanov A. va b.q.lar. “Ilg‘or pedagogik texnologiya bo‘yicha o‘quv darsini loyihalash”. Zamonaviy ta‘lim. 2016. №2. B.25-29.
5. M.E.Jumaev, M.Yu.Yuldasheva, B.U.Mingbaeva, G.A.Mamatova “Boshlang‘ich ta‘limni o‘qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar” metodik uslubiy qo‘llanma – T.: 2017 y.
6. Kalendarova Z.K. Organization work on developing matematikal presentations of childrens with help didactic games. Eastern European Sscientific Journal. – Germany: Ausgabe, 2018.
7. Календарова З.К. Методы и методические приемы обучения детей дошкольного возраста математике. Московской области «Государственный гуманитарно-

технологический университет»: «Студенческая наука подмосковью» материалы международной научной конференции молодых ученых. – Орехово-Зуево: Редакционно-издательский отдел ГГТУ, 2018. – С. 221-224.

8. Kalendarova Z.K.O'quvchilarning fikrlash qobiliyatini muammoli vaziyatlarni yaratish metodi asosida shakllantirish texnologiyasini takomillashtirish nuqtai-nazaridan tahlil qilish. "Uzluksiz ta'lim tizimida "boshlang'ich ta'lim" mazmunini sifat jihatidan yangilash :muammo, yechimlar va rivojlanish istiqbollari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi. Guliston davlat universiteti. 2022 yil 5-noyabr. 92-96 bet UDK: 37.013 KBK: 74.0 U – 11 DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7307482>

1. 9.G. Eshchanova (2023). SOCIOLOGY OF PRESCHOOL EDUCATION: DISTINCTIVE CHARACTERISTICS. Science and innovation, 2 (B3), 2023. 333-337. doi: 10.5281/zenodo.7764475.

9. Raximjonovna, U.N. O 'SMIR YOSHIDAGI O 'QUVCHILARDA "TARBIYA" FANINI O 'QITISH ORQALI MUSTAQIL FIKRLASHGA O 'RGATISH. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(6), 232-237. (2023).

10. Asilova, S. X. (2023). O 'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA YO 'NALTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK MEXANIZIMLARI.

11. Eraliyeva, Z. (2023). MTT NING MAKTABGA TAYYORLOV GURUHLARIDA BOLALARNI MANTIQUIY FIKRLASH VA BAHS MUNOZARALI VAZIYATLARDI YECHIM TOPISHGA VA BADIY NUTQQA O'RGATISH. Talqin Va Tadqiqotlar, 1(18). извлечено от <http://talqinvatadqiqotlar.uz/index.php/tvt/article/view/19>

12. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O 'QISHNI YETKAZIB OLIHGA QIYNALAYOTGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 9-13.

13. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 14-17.